

Hezreti Muhammetden öňki döwrüň jahylyýetine düşmek

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 24 январа, 2025

Hezreti Muhammetden öňki döwrüň jahylyýetine düşmek HEZRETI MUHAMMETDEN ÖŇKI DÖWRÜŇ JAHYLYÝETINE DÜŞMEK

Talibanyň ideologik esaslary näme?

– Onuň näçeräginini din-yslam düzýär?

– Näçeräginini puştun milleti düzýär?

Owganystanyň erkek awtoritarizmine-üstünligine (patriarhat) esaslanýan medeniýetini, düzgünini sap yslam düşündirişi bilen ýa-da feodalizme, tire-taýpa düzgünine daýanýan etnos bilen düşündirmek dogry bolmaz. Ne ol, ne-de bu, aslynda ikisi:

Talibanyň ideologiyasy – Deobandi esasly dini garaýşa esaslanýan şerigat hukugy formasyny puştun sosial-medeni kadakanunlary bilen birleşdirýär.

Şonuň üçin Talibany dogry tanamak üçin sözüimiziň başyny "Deobandiden" başlalyň:

Deobandi – Hindistanyň kiçijik Deoband posýologyndaky Darul-Ulum medresesinde XIX asyryň ahyrlarynda dörän yslam-sünni taglymaty...

1857-nji ýylyň 10-njy maýy. Iňlisler ýüze çykan ýagdaýy ýaňsylamak üçin "Seboý topalaňy" diýýär...

Hindistanlylar "Birinji Hindistan Garaşsyzlyk urşy" diýýär...

"Deobandi medresesi" gozgalaňdan sekiz ýyl soň guruldy. Medresäniň düýbünü tutanlardan Muhammet Kasym Nanautawi (1832-1880) iňlis kolonializmine garşy göreşen käbir dini ulamalaryň biridir.

1919-njy ýylyň 23-nji noýabrynda Delide Deobandi hereketiniň syýasy ganaty bolan Hindistanyň musulman ulamalar jemgyýeti guruldy. Birleşen Garaşsyz Hindistany gurmak maksatly urdumşalyga-zorluga ýüz urmaýan (Gandiniň Duz ýörişini goldamak ýaly) mitingleri geçirdiler.

Iňlisleri musulmanlaryň baş duşmany yglan eden "Deobandi

medresesi" Abdylhamyt II-niň döwründen başlap, Osmanly döwleti bilenem ýakyn gatnaşyklary saklady. Meselem, medresäniň şeýhi Mahmyt Hasan Diýubendi (1851-1920) Trablusgarp söweşinde talyplaryny osmanlylara kömek etmäge çagyrdy. Birinji jahan urşunda Enwerdir Jemal paşa dagy bilen duşuşdy. Hyjazyň üsti bilen osmanly goşunyna goşulmak islänem bolsa, Mekgäniň emiri Şerif Hüseyin tarapyndan iňlislere berildi. Olaram 1920-nji ýylda ony Malta sürgün etdi...

Talibanyň pozisiýasy şumy?

• ULY ÖWRÜLIŞIK

Taliban sözi puştunça "okuwçylar", "talyplar" manysyny berýär.

Bu sözüň düýbi Deobandi mekdebinden gaýdýar:

Sowet döwründe Owganystandan üç milliona golaý bosgun Päkistana geçdi. Olaryň aýratynam ýaşlary ýaýgyn dini okuwdan geçirildi. Emma:

Bu "dini okuw" kem-kemden Deobandi taglymatyndan tapawutlanmaga başlady. Saud Arabystanyndan Kuweýte çenli ýurtlar resmi ideologiyalaryny wagyz etmek üçin ummasyz pullary geçirip, wahhaby-selefi halkasynda ideologik okuw geçirilmegini üpjün etdi. Perdäniň aňyrsynda "uly abi" (ABŞ - t.b.) bardy:

Mysal üçin, ABŞ-nyň Halkara Ösüş Birleşen Döwletler agentligi (USAID) Päkistanyň Owganystan bilen çäkleşýän ýerlerinde müňden gowrak medrese açylmagyna guramaçylyk etdi. Owganystana jihadyň dowamlylygyny ýola goýup biljek adam güýjüni taýýarlamak üçin Nebraska uniwersitetine puştun dilinde propoganda kitaplaryny ýazdyrdy. Bulary owgan bosgunlarynyň ýerleşdirilen lagerlerine we medreselere paýlatdy.

Täze "Deobandi doktrinasyna" Okeanaňyrsy goşant goşuldy!

Birküç sanysyndan başga Deobandi medreseleriniň barsy owgan emigrantlaryny okatmak üçin herekete geçirildi. Şeýlelikde:

Urşuň başky ýyllarynda Gulbeddin Hikmetýaryň "Hizb-i Islami" toparynyň we soňra "Owganystan mojahetleri" yslam birleşiginiň hatarynda söweşen "talyplar" özleri ýaly wahhaby-selefi taglymat bilen ýetişdirilen Molla Muhammet Omar (garyp puştun

daýhanynyň ogly) tarapyndan gurulan "Talibana" birigip başladylar. Şol wagt 1994-nji ýyldy.

Şondan bary-ýogy iki ýyl geçensoň, Taliban 1996-njy ýylda Kabula girdi we Owganystan Yslam Emirligini gurdy.

• TIRE-TAÝPAÇYLYGY ÖŇE TUTMAK

Talibanyň gysga wagtdaky "üstünliginde" ABŞ-nyň MRU (CIA), Saud Arabystanynyň GID, Päkistanyň ISI gizlin gulluklary bilen gatnaşygynyň goşandynyň az-uçuk bolmandygyny ýatdan çykarmazlyk gerek. Emma gürrüňimiz Talibanyň şu ugurdaky gatnaşyklary däl-de, onuň ideologik esaslary...

Ikilenç soramaly bolsa: Talibanyň her eden işine dinden-yslamdan tutalga gözlemek näderejede dogry? Bärde puştun tradision taýpa-patriarhat düzgüniňem täsiri az däl:

Talibanyň aglaba köpçüligi puştunlardan...

Arapça geplemeýän beýleki musulmanlar ýaly puştunlaram Kurany okaýar, emma mukaddes kitabyň özünde bolan arap diline düşünenok. Ýagny... Taliban Kurany okaýar, ýöne aň ýetirip bilenok! Ynha!... Talibanyň akyl-paýhasy ret edýän wahhaby-selefi sektasyňa öwrülmeginde munuň (we ABŞ kitaplarynyň-iňlis terjimeleriniň) uly täsiri boldy.

Şeýle-de wahhaby şerigatyny aňsatlyk bilen kabul etmeklerinde puştunlaryň tradision-tireparazçylykly düşünjesiniňem rol oýnandygyny ýatdan çykaryp bolmaz. (Mysal üçin: Taliban-zenan gatnaşygy Günbatar metbugatynyň ýygy-ýygýdan ulanýan propoganda serişdesidir, emma Talibanyň yslam hukugyna ýowuz formalarda düşündiriş bermeginiň puştun feodal sistemasyndan gözbaş alýandygy bilgeşleýin görmezlige salynýar!)

Hawa, agalyk sürmäge dalaşgär teoriýa sap dini hususlar bilen baglanşykly däl. Talibana diňe bir jihatçy topar däl-de, şol bir wagtyň özünde Owganystandaky feodal düzgüniň döreden puştun taýpalarynyň dinamikalary bilenem baha bermek gerek. Talibanyň "döwlet" düşünjesi şol sebäpli (saudlar ýaly) tire-taýpaçylykdyr! Şonuň üçinem:

"Talibana arka durmak" – jahlylyýete garşy söweş ygylan edip we arap taýpalaryny birleşdirip döwlet guran Hezreti Muhammetden

(s.a.w) öňki döwrüň jahylyýetine düşmekdir.
Taryhy öňe äkiden tarapda ýer almak gerek...

Soner ÝALÇYN.

"SÖZCÜ" gazetini, 02.09.2021 ý. Publisistika